

ללא מחסה: הריסות בתים
ביישובי הבדואים בנגב
והשפעתם על ילדים

במהלך מגפת הקורונה

יולי 2021

منتدى التعايش السلمي في النقب من أجل المساواة المدنية
פורום דו קיום בנגב לשוויון אזרחי
Negev Coexistence Forum for Civil Equality

פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי | ארגון ערבי-יהודי שהוקם בשנת 1997 על ידי תושבים ערבים ויהודים בנגב, במטרה לספק במה למאבק משותף למען שוויון זכויות אזרח. הפורום מכיר בהזנחה של ממשלות ישראל השונות ורשויותיה, אשר מנעו את מלוא הזכויות מהקהילה הבדואית בנגב, ופועל למניעת סבל נוסף ופגיעה בכפרים מוכרים ולא מוכרים. פעילויות הפורום מגוונות וכוללות סגור מקומי ובינלאומי, מחקר, פעילויות קהילתיות, מחאות ציבוריות, מדיה חברתית, עבודה עם מדיה ישראלית וזרה ועוד. כל הפעילויות מבוססות על שיתוף פעולה ערבי-יהודי.

יולי 2021

מחקר: אליאן קרמר

כתיבה: אליאן קרמר

עריכה: חיה נח וג'וסף גטצוף

תרגום: רחל בן פורת

תמונת שער ראשי: הריסות בית בכפר הבלתי מוכר אָז-אָרְנוּג. צילמה: אמל אבו קוידר, אָז-אָרְנוּג, 2020

[סומוד: חיי נשים בדואיות מבעד לעדשת המצלמה](#)

תמונת שער אחורי: הריסות בית בכפר הבלתי מוכר עֵתִיר. צילמה: הודא אבו אל קיאן, אפריל 2017

[יסֶרְנָה – מצלמות למען זכויות אדם](#)

תודה מיוחדת לגב' קלייר קופר על תרומתה לדו"ח זה.

על פי דרישת החוק, פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי גאה לציין כי כתוצאה משיתוף פעולה עם מדינות ידידותיות וארגונים בינלאומיים שמקדמים זכויות אדם, רוב המימון לפעילותנו מגיע מ"ישויות מדיניות זרות".

“ישנו ספר אותו נהגתי להקריא לבנות שלי כשהיו קטנות. ושאלתי אותן: איך קוראים לבית של הציפור? קן. ואיך קוראים לבית של הפרה? ואיך קוראים לבית של הסוסים? ובסוף היינו שואלות איך קוראים לבית של בן האנוש. אני רוצה שהמדינה תשאל את עצמה: מהו הבית לילדי הבדואים בנגב? נתפלל להבין את הדרך בה המדינה תתאר זאת”. חברת הכנסת אעידה תומא סולימאן בעת סיכום דיון פרלמנטרי בשנת 2020 של וועדת הכנסת לזכויות הילד.

תוכן עניינים

5	תקציר .....
7	הקדמה: היישובים הבדואים בנגב.....
9	הריסות מבנים ביישובים הבדואים בנגב בזמן מגפת הקורונה.....
	ניתוח מספר וסוג ההריסות והשפעתם על פרנסה ותעסוקה ביישובים
12	הבדואים .....
14	התופעה של הריסות עצמיות בנגב.....
18	המסגרת החוקתית להריסות בנגב.....
21	אמצעי ענישה על מנת לממש את מטרת המדינה של עקירה כפויה.....
23	השפעת ההריסות על התפתחות ילדים.....
26	מסקנות.....

תקציר

תוך כדי מגפת הקורונה המשיכה המדינה לבצע הריסות מבנים בנגב. הריסתם הם אחד מהאמצעים המרכזיים של המדינה כנגד האוכלוסייה הבדואית בנגב והמטרה היא לנשל את הבדואים מאדמותיהם ולרכז אותם בעיירות עירוניות. הקהילה הבדואית שסובלת כבר שנים ממחסור במגורים נאותים, נמצאת במאבק ארוך מול המדינה בנוגע לבעלות על אדמות בנגב. המחסור בדיר הולם וחוסר הביטחון והמצוקה הנגרמים מכך, משפיעים קשות על הילדים הבדואים וגורמים לנזק משמעותי ובלתי הפיך המתבטאים בפגיעה בבריאות הנפש, בטחון ובהתפתחות.

בשנת 2020 מדינת ישראל בחרה להשקיע סכומים גדולים של כסף ציבורי בתקציב האכיפה שתוצאתו הריסה של כ-2,568 מבנים בקהילות הבדואיות בנגב. מספר ההריסות הגיע לשיא בשנה זו. נקודת ציון עגומה זו הושגה למרות הוראת היועץ המשפטי להפחית את צווי ההריסה ואת נוכחות המשטרה ביישובים הבדואים, זאת לאחר פנייה של ארגונים אזרחיים לעצור את ההריסות בזמן המגפה.

הנתונים בדו"ח זה מבוססים על מידע של מנהלת דרום לתיאום אכיפת דיני מקרקעין (להלן: מינהלת הדרום) שהובאו לידיעת הציבור לאורך השנים האחרונות על ידי הפורום לזכויות קיום בנגב. נתונים אלה הושגו לאחר הגשת בקשות במסגרת חוק חופש המידע. יש לציין שהנתונים המופיעים בדו"ח זה מתייחסים רק להריסות ביישובים הבדואים.

בנוסף לעלייה באפלייה ובהדרה בחסות חוק קמיניץ (2017) וחוק הלאום (2018), האזרחים הערבים-בדואים חוו מצוקה קיצונית בזמן המגפה בגלל נוכחות מוגברת של המשטרה בכפרים, טרקטורים של המדינה שחרשו את אדמותיהם והריסות של בתים. כל זה התרחש כאשר היתה עלייה משמעותית במחסור בתעסוקה וכאשר רמת החינוך בכפרים הבלתי מוכרים ירודה בהשוואה לשאר המדינה; המחסור במחשבים, אינטרנט וחשמל הופך את הלמידה מרחוק לכמעט בלתי אפשרית. מדינת ישראל מנצלת את המצב הנואש הזה כדי להמשיך בפיוני כפוי במטרה להביא לעיור של האוכלוסייה הילידית בנגב, פעולות הפוגעות באופן שיטתי בזכויות היסוד שלהם.

במהלך שנת 2020 המשיכה המגמה של 'הריסה עצמית' (הריסות שנעשות על ידי בעל המבנה עצמו) - תוצר של ההפחדה והאלימות המופעלים על ידי הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב (להלן: רשות הבדואים) ושל מספר גופי אכיפה

רשות הבדואים הוקמה בהחלטה של משרד הבינוי והשיכון בשנת 2007¹. אחרי שהועברה למשרד ראש הממשלה, הועברה שוב למשרד הבינוי והשיכון. בשנת 2016 הועברה רשות הבדואים למשרד החקלאות וכיום הינה יחידה במשרד הכלכלה והמסחר. המטרה העיקרית שיועדה לרשות הבדואים היתה להסדיר את תביעות בעלות הקרקע של הבדואים, להסדיר מגורי קבע ותשתיות, להכין תכניות מתאר ולחזק את החינוך והתעסוקה. על מנת לבצע זאת, רשות הבדואים מפקחת על תכנית החומש 2017-2021, מצופה לסייע לרשויות בדואיות מקומיות בעידוד תעסוקה, באינטגרציה ובתיאום שירותי חינוך ורווחה. למרות המטרות המוצהרות הללו, רשות הבדואים מאופיינת כארגון מפלה שכן האזרחים הבדואים של הנגב, שלא כמו שאר אזרחי המדינה, נחשבים שונים בעיני המדינה, כקבוצה הנשלטת על ידי ישות נפרדת. רשות הבדואים עובדת בשיתוף פעולה עם גופי האכיפה והמשטרה, כולל עם אגף החקירות של יחידת יואב, יחידת משטרה מיוחדת שהוקמה כחלק מתוכנית פראוור, שמטרתה לעזור לרשויות לבצע הריסות.²

השנה, בנוסף למעקב אחרי נתוני ההריסות, הדו"ח מפנה זרקור לאלפי הילדים ביישובים הבדואים שחוו הריסה של בתיהם. חוסר ביטחון משפיע לרעה על הבריאות הנפשית של ילדים ופוגע בהתפתחותם החברתית-רגשית בזמנים רגילים, לא כל שכן בזמן של משבר הומניטרי. לכן, להריסות הבתים השפעה קשה על ההתפתחות הנורמלית של הילדים ועל האפשרות של משפחותיהם לחיות בביטחון ובכבוד.

---

¹ החלטת ממשלה 1999 (15.07.2007), הקמת הרשות להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב. <https://tinyurl.com/ycoh3raq>

² תשובה לבקשת מידע מהמשרד לביטחון פנים, במסגרת חוק חופש המידע, מתאריך 17.1.2015. ראה: "אכיפת מצוקה: מדיניות הריסת בתים ביישובי הבדואים בנגב. הפורום לדו קיום בנגב. יוני 2016

הקדמה: היישובים הבדואים בנגב

הקהילות הבדואיות בנגב הינן מיעוט ילידי בלתי מוכר שאורח חייו ייחודי. הבדואים הם חלק אינטגרלי של אוכלוסיית האזרחים הערבים-פלסטינים של מדינת ישראל. אוכלוסיית הבדואים בנגב מונה כ-280,000 תושבים³ המתגוררים בשלוש צורות התיישבות: 7 עיירות מתוכננות בידי המדינה, 11 כפרים מוכרים על ידי המדינה, וכ-35 כפרים שהמדינה מסרבת להכיר בהם ואשר נקראים הכפרים הבלתי מוכרים. כל התושבים הבדואים סובלים מאפלייה רחבה, מהפרה של זכויות היסוד שלהם ומדחיקתם לשולי החברה הישראלית⁴.

בלב ליבו של הקונפליקט המתמשך בין אזרחי הנגב הבדואים לבין מדינת ישראל מצויה ההכחשה העיקשת של המדינה ואי ההכרה בזכויות הבעלות של הבדואים בנגב על קרקעותיהם והמשך מדיניות הנישול. רוב תוכניות הממשלה עבור אזור הנגב התעלמו מהצרכים של האוכלוסייה הבדואית ופגעו בזכויות הבסיסיות שלהם. עד היום, המטרה של תוכניות אלה היו "להסדיר" את קרקעות הקהילות ואת נושאי הדיוור, ולרכז אותם באופן כפוי ביישובים עירוניים (עיירות וכפרים מוכרים), צורת יישוב שאינה מתאימה לאורח חייהם המסורתית⁵.

במחצית המאה ה-19 הנגב היה הטריטוריה הקבועה של הבדואים שהשתייכו להתארגנויות שבטיות כשמקור פרנסתם התבסס בעיקר על חקלאות דלת מים על שטח של כ-2 מיליון דונם. ערב הקמת מדינת ישראל חיו בנגב בין 65,000 ל-100,000 בדואים. במהלך ואחרי המלחמה רוב הבדואים ברחו או גורשו לירדן, הגדה המערבית, מצרים, רצועת עזה וחצי האי סיני, כשבנגב נותרו כ-11,000 בדואים⁶. בשלב זה מדינת ישראל החלה לפנות את האוכלוסייה הבדואית ממקומות היישוב שלהם, תהליך שנמשך עד היום. מתחילת שנות ה-50 ועד 1966 מדינת ישראל ריכזה את הבדואים של הנגב באזור סגור שנקרא סייג' (גדר בערבית), תחת

---

³אוניברסיטת בן גוריון, מאגר מידע מקוון - מאפייני חיים של האוכלוסייה הבדואית בנגב - דמוגרפיה (2021).
<https://tinyurl.com/aytvztzem> נשלף מ

⁴ הפורום לזו קיום. הפרת זכויות יסוד של האוכלוסייה הבדואית בנגב במהלך מגפת הקורונה (2020). נשלף 2 ביוני 2021 מ <https://tinyurl.com/2se99n9a>

⁵ הפורום לזו קיום בנגב. על (אי)שיוון והריסת בתים ומבנים ביישובי הבדואים בנגב. 2020. <https://www.dukium.org/wp-content/uploads/2020/07/HDR-2020-Data-on-2019-Eng-3.pdf>

⁶ שם

ממשל צבאי. בתקופה זו המדינה עקרה כפרים שלמים מאדמותיהם במערב ובצפון הנגב לאזור הסייג'.⁷

האדמות שהיו שייכות לבדואים שהפכו לפליטים, וכן מרבית מהאדמות של אלה שנשארו על אדמתם או נעקרו ממנה, הוגדרו על ידי המדינה בטענה שאלה "אדמות מתות"⁸. לאחר חקיקת חוק התכנון והבנייה (1965)⁸, הוגדרו רוב אדמות הבדואים כאדמה חקלאית, שמורות טבע או שטחי צבא, במקום לייעד אותם להקמת כפרים בדואים. בנוסף, המדינה החלה לרשום את הקרקעות כאדמות מדינה והתעלמה באופן מוחלט מזכויות הבעלות על הקרקע של האוכלוסייה הילידית. בדרך זו, כל הבתים הקיימים של הבדואים הוכרזו רטרואקטיבית כלא חוקיים. כך, בפעם הראשונה נוצרה התופעה של "כפרים בלתי מוכרים", כפרים שברוב המקרים קיימים עוד טרם להקמת מדינת ישראל, לא קיבלו כל הכרה תכנונית והפכו ללא חוקיים בעיני החוק הישראלי.

בשנת 1966 עם סיום הממשל הצבאי והשלמת התכניות לעיירה הבדואית הראשונה תל שבע, התחיל תהליך העיור שכפתה המדינה על האוכלוסייה הבדואית בנגב, תהליך שנמשך עד היום. מאז, הקימה המדינה 7 עיירות, רובן באזור הסייג' תוך הבטחה לספק לתושבים שירותים מודרניים בתמורה ליישובים מאורגנים בחלקות קרקע עירוניות. מדיניות ישראל כלפי הבדואים בנגב בעשורים שלאחר מכן התמקדה בריכוז כלל האוכלוסייה באותן 7 עיירות.

מאז 1999 הכירה מדינת ישראל גם ב 11 כפרים בנגב. אולם בפועל אין הבדל משמעותי בין הכפרים המוכרים לאלה שנשארו לא מוכרים. ברוב הכפרים המוכרים אין תכניות מתאר מאושרות וכתוצאה מכך התושבים לא יכולים לקבל אישורי בנייה. הריסות בתים ומבנים מתרחשות בכפרים המוכרים והבלתי מוכרים, ותשתיות כמו מים, חשמל, ביוב וכבישים ברוב המקומות אינם נגישים או חלקיים.

---

⁷ למידע נוסף ראה: הפורום לדו קיום בנגב, 2012. תהליכים של נישול בנגב: המדיניות הישראלית כנגד תביעות הבדואים (עברית), 2012. <https://tinyurl.com/y3dve4tb>
⁸ חוק התכנון והבנייה, 1965. <https://tinyurl.com/ycg3dzqj>

למרות שהאוכלוסייה הבדואית מהווה יותר מכשליש מאוכלוסיית הנגב, רק 13% מהיישובים המוכרים באזור מיועדים לקהילה הבדואית⁹. מדיניות התכנון של מדינת ישראל הבטיחה לאורך השנים שרוב הכפרים הבדואים יישארו בלתי מוכרים, ימשיכו להיות נתונים למדיניות הריסות וענשים שונים ולסבול מקיפוח בתשתיות ושיירותים.

הריסות מבנים ביישובים הבדואים בנגב בזמן מגפת הקורונה

"לאבד את ביתך בזמן המגפה פירושה לאבד את חיך. הזכות לחיים ולדיור הולם קשורים זה בזה באופן מהותי" - באלאקרישאן ראג'אפול, הדווח המיוחד לאו"ם בנושא דיור הולם.

במהלך המגיפה, דיור הפך למגן העיקרי בפני הקורונה. מדינות בכל העולם, כולל ישראל, ביקשו מאזרחיהן להישאר בבתים ובהרבה מקרים חוקקו הוראות של עוצר וסגר כדי למנוע את התפשטות מגפת הקורונה. צעדים אלה של בריאות הציבור מבוססות על ההנחה שלכל אדם יש גישות למחסה שנותן לו הגנה הולמת בפני הידבקות והפצה של הנגיף, הנחה שלא תמיד מתקיימת.

למרות שהזכות לדיור הולם הוכרה כזכות בסיסית על ידי החוק הבינלאומי, חלק גדול של האוכלוסייה הבדואית בנגב, כ- 100,000 - 80,000 אזרחי המדינה, חיים ביישובים לא פורמליים בתנאי דיור בלתי נאותים, לעתים קרובות בתנאי צפיפות, ללא גישות למים זורמים וסניטציה¹⁰ ותשתיות אחרות. תנאים אלה הפכו את האזרחים הבדואים פגיעים במיוחד לירוס הקורונה, מה גם שרבים מהם סובלים מבעיות בריאות מרובות. יתרה מזאת, הדיור הבלתי נאות הפך את נושא הבידוד העצמי באוכלוסייה הבדואית לכמעט בלתי אפשרי. לפי מחקר של האו"ם בנושא

---

⁹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2019. יישובים ואוכלוסיה לפי מחוז, תת מחוז, דת וקבוצות חברתיות, טבלה 2.

מתוך <https://tinyurl.com/3tswym6w>

¹⁰ אוניברסיטת בן גוריון, מאגר מידע מקוון - מאפייני חיים של האוכלוסייה הבדואית בנגב – דמוגרפיה, 2021.

מתוך <https://tinyurl.com/ayvtztem>

דיור נאות¹¹, שיעורי תמותה ותחלואה גבוהים באופן משמעותי באוכלוסיות של מיעוטים ואוכלוסיות בסיכון החיות בתנאים של דיור בלתי נאות, סבל ותמותה שניתן למנוע¹².

ועדת האו"ם לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (CESCR) מדגישה כי הזכות לדיור הוגן כוללת את הזכות לבחור היכן לגור והגנה מפני פינוי כפוי והריסת בתים שרירותית¹³. באוגוסט 2020, הדווח המיוחד של האו"ם בנושא דיור הולם קרא לאיסור גלובלי של פינוי בזמן המגיפה¹⁴. הריסת מבנים ובתים ביישובים הבדואים בנגב הינה הפרה שיטתית של הזכות לדיור נאות¹⁵.

בשנת 2020 הפורום לדו קיום, יחד עם ארגונים אחרים, פעל להעלאת המודעות הבינלאומית לנושא הפרת זכויות אדם. כתוצאה מכך, הדווחים המיוחדים של האו"ם בנושא דיור, יחד עם הדווחים המיוחדים בנושאי: ילידים, מיעוטים, הגנה על זכויות אדם, עקורי פנים וזכויות תרבותיות, שלחו הודעה למדינת ישראל בה הם הביעו את דאגתם בענין הפינוי הכפוי והריסת הבתים בנגב בזמן מגיפת הקורונה¹⁶. בנוסף הם הדגישו את דאגתם נוכח השימוש בסנקציות אדמיניסטרטיביות ופלייליות כנגד פעילים למען זכויות אדם, כולל השייח' סאייח אבו מדיע'ם אל טורי ואחרים מהכפר אל-עראקיב¹⁷. ההודעה הדגישה שפעולות של פינוי כפוי והריסת בתים במהלך המגיפה מהווים סכנה לבריאות ולחיים.

הריסת מבנים ובתים הוא כלי מרכזי בו מדינת ישראל משתמשת על מנת להשיג את מטרות המדיניות שלה לגבי האוכלוסייה הבדואית בנגב. המדינה מקדמת את

---

¹¹ ראג'אגופל, ב. (2020) קוביד 19 והזכות לדיור: השפעות והדרך קדימה. נשלף 10,6.21 מתוך <https://www.undocs.org/A/75/148>

¹² שם

¹³ משרד הנציב העליון של האו"ם לזכויות אדם, הזכות לדיור הולם, 2014. <https://tinyurl.com/yaoli2my>

¹⁴ איסור על פינוי בזמן מגיפת הקורונה (2020). <https://tinyurl.com/bd8y8ha7>

¹⁵ ועדת האו"ם לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (CESCR). סיכום תצפיות על הדו"ח התקופתי הרביעי של מדינת ישראל, 12 לנובמבר 2019, <https://tinyurl.com/r5wf4bx>, E/C.12/ISR/CO/4, COs 20-21.

¹⁶ הודעה של הדווחים המיוחדים לאו"ם בנושא פינוי כפוי בזמן מגיפת הקורונה - פורום דו קיום לנגב (2020). נשלף ב 15/6/2021 מתוך <https://www.dukium.org/89910/>

¹⁷ אל-עראקיב - פורום לדו קיום (2020). נשלף ב 15/6/2021 מתוך <https://www.dukium.org/village/al-arakib/>

העקירה הכפויה של התושבים מהכפרים הבלתי מוכרים על מנת לרכז אותם בעיירות ולנכס את אדמותיהם. האוכלוסייה הבדואית סובלת כבר שנים ממשבר דיור ללא פתרון הולם. עשרות אלפי אזרחים בדואים חיים בבתים תחת צווי הריסה, לרוב מאחר ואין באפשרותם להשיג אתרי בנייה. חברי הקהילה מנהלים מאבק מתמשך בנושא הבעלות על הקרקע כשהמדינה מצידה ממשיכה להתכחש לבעלות זו¹⁸.

במרץ 2020, כתשובה לפנייה דחופה שנעשתה על ידי 22 ארגונים אזרחיים ליועץ המשפטי אביחי מנדלבלית בה התבקש להורות על הפסקת הריסת בתים בנגב בזמן מגיפת הקורונה¹⁹, התחייב משרד המשפטים להפסיק את הריסת הבתים, לצמצם מסירת צווי הריסה ואזהרות וכן לצמצם את הנוכחות בכפרים של היחידה לאכיפת חוקי התכנון והבנייה²⁰. ולמרות זאת, בין ינואר לדצמבר 2020 נהרסו 2,568 מבנים בכפרי הבדואים בנגב²¹, עלייה של 13% לעומת הריסות המבנים בשנת 2019 (2,241)²². למרות המשבר ההומניטרי שנגרם על ידי המגיפה, זהו המספר השנתי הגבוה ביותר של מבנים שאי פעם נהרסו בכפרים הבדואים.

במאי 2020, ארגון עדאלה, הפורום לדו קיום, המועצה האזורית לכפרים הבלתי מוכרים ועוד ארגונים, הגישו תביעה לביהמ"ש העליון להקמת מרכזי בידוד על מנת לספק מרחב הולם לסגר בכפרים הבלתי מוכרים אֶז-זַעְרוּרָה ואֶז-זַרְנוּג. כמו כן דרשה התביעה פתרון הולם לבידוד של נשים בכפרים הלא מוכרים, פתרון שיקח בחשבון את הצרכים המיוחדים שלהן ואת אורח חייהן²³. התביעה נדחתה בטענה שזו תביעה תיאורטית ולא תביעה קונקרטית.

בהתבסס על המעקב של הפורום לדו קיום וארגונים אחרים, גורמי האכיפה המשיכו לחלק צווי הריסה, לבצע הריסות, לחקור חקלאים שברשותם עדרים

---

¹⁸ ראה 3 לעיל

¹⁹ הפורום לדו קיום בנגב ליועץ המשפטי לממשלה: הפסק את הריסות הבתים בכפרים הבדואים (2020). <https://www.dukium.org/ncf-to-the-attorney-general-stop-home-demolitions-in-the-bedouin-localities-in-the-negev/>

²⁰ מכתב ממשד המשפטים בנוגע להריסות מבנים בנגב בזמן המגיפה (2020).

<https://tinyurl.com/2zfyv323>

²¹ מנהלת דרום לתיאום אכיפת דיני מקרקעין. סיכום שנת העבודה 2020. עמ' 10 פרק 1

²² שם

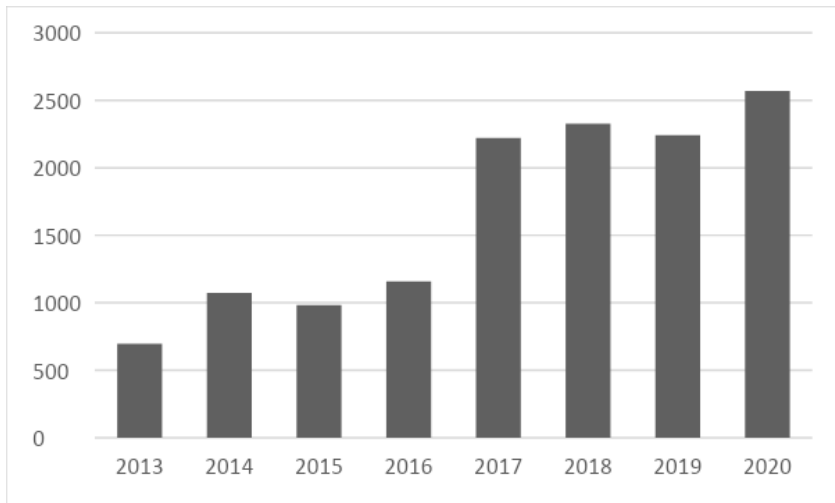
²³ תביעה לבית המשפט העליון בנושא מרכזי בידוד לנשים בדואיות. מאי 2020. נשלף מ

<https://tinyurl.com/3kzuvshe>

ולהטיל עליהם קנסות (בעיקר לצורך הטרדה)²⁴. צעדי אכיפה אלה הם אפקטיביים וגורמים ללחץ רב על התושבים להרוס את רכושם במו ידיהם. ראשי אב המפרנסים משפחה המונה בממוצע 7 נפשות, חווים לחץ נוסף ובעיות נפשיות שכולם מצטרפים לקשיים הנובעים מהמגיפה. יתר על כן, רשויות האכיפה התעלמו מהמלצות הבריאות והסניטציה למצבי חירום כאלה; תושבים בכפרים דיווחו לפורום לדו קיום שרבים מהפקחים והשוטרים שהיו בכפרים באו במגע עם התושבים מבלי לנקוט בצעדים שימנעו את הפצת הנגיף.

ניתוח מספר וסוג ההריסות והשפעתם על פרנסה ותעסוקה ביישובים
הבדואים

גרף 1 - הריסת מבנים בכפרים הבדואים בנגב 2013-2020

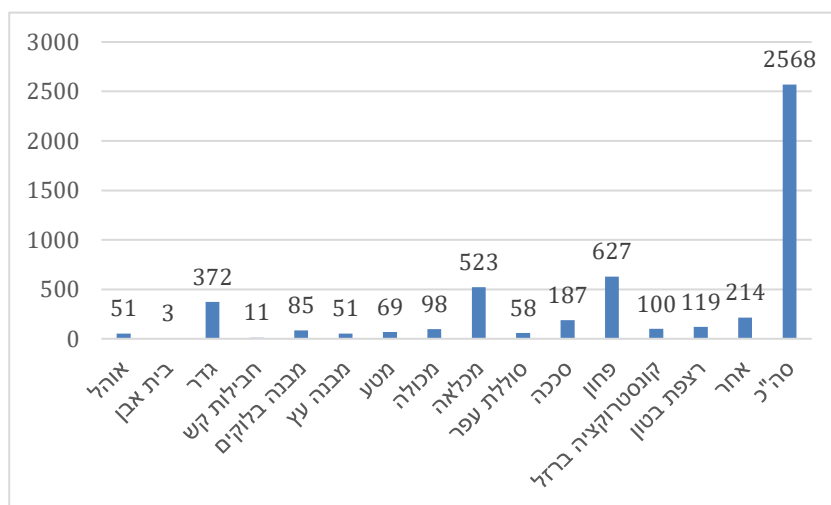

מקור: דוחות שנתיים של מנהלת דרום לתיאום אכיפת דיני מקרקעין, 2013-2020

²⁴פורום לדו קיום בנגב, טבלה של הריסת מבנים וחרישה של יבולים בנגב. <https://tinyurl.com/2eb5u88p>

הנתונים בגרף 1 מראים עלייה חדה במספר ההריסות בכפרים הבדואים בנגב מאז 2013. תוך 8 שנים עלה מספר ההריסות מ 697 בשנת 2013 ל- 2,568 בשנת 2020 - עלייה של 268% בשיעור ההריסות. ב 2019 הייתה ירידה קלה, 3.6% במספר ההריסות לעומת שנה קודמת למרות שנהרסו 2,241 מבנים. עם זאת, משנת 2019 לשנת 2020 ישנה עלייה של 13%. וכך, תוך 8 שנים בלבד נהרסו 13,265 מבנים בכפרים הבדואים בנגב.

גרף 2 - הריסות מבנים בכפרים הבדואים לפי סוג המבנה, 2020

מקור: מנהלת דרום לתיאום אכיפת דיני מקרקעין. סיכום שנת העבודה, 2020

גרף 2 מסווגת את ההריסות שנעשו בכפרים הבדואים בשנת 2020 לפי סוגי המבנים. מנהלת דרום פרסמה בשנת 2016 נתונים לגבי ההריסות שחשפו את ההגדרה הרחבה שניתנה על ידי גופי האכיפה למושג "מבנה". הרשימה הנוכחית מאפשרת להעריך את מספר המבנים המשמשים למטרות חקלאות ומרעה כמו מכלאות, מטעים וחבילות חציר, סה"כ כ- 603 מקרים

הקשורים לנזקים לחקלאים²⁵. יתר על כן, הרשויות מבצעות גם חריש עמוק באדמות הבדואים כאמצעי מרכזי לנשל ולהרוס את היבולים של האוכלוסייה הכפרית הזאת. בשנת 2020, נחרשו 14,273 דונם, עליה של 314% לעומת השטחים שנחרשו בשנה הקודמת (4,536 דונם).

בשנת 2019 ובשנת 2020 מנהלת דרום בחרה שלא לפרסם את הנתונים לגבי הריסות הבתים בשנה זו. אולם, הפורום לדו קיום סכם את מספר האוהלים, צריפים, פחונים, בתי אבן, מבני לבנים ומבני עץ, וההערכה היא שבשנת 2020 כ- 1,004 (40%) מהמבנים שנהרסו היו מבני מגורים. שיעור הריסות הבתים עלה ב 210% לעומת שנה קודמת.

רבים מתושבי הנגב הבדואים מועסקים בתעשיות שנפגעו קשות במגפת הקורונה, כמו תיירות ומסעדנות, תחבורה ציבורית, מסחר, ניקיון ותחזוקה²⁶. כמו כן הייתה האטה בתחומים הקשורים לחקלאות, כמו ההתמוטטות של ענף הפרחים²⁷. הקשיים הכלכליים מקבלים ביטוי גם בעלייה בשיעור הממוצע של האבטלה בקרב האוכלוסייה הערבית שהוא גבוה ביותר מ- 25% מהאבטלה באוכלוסייה היהודית²⁸.

החלטת המדינה להרוס מבני חקלאות ביישובים הבדואים משפיעה באופן ישיר על היכולת שלהם להתפרנס, לדאוג לילדיהם ולהימלט ממעגל העוני.

התופעה של הריסות עצמיות בנגב

אחת מההשפעות המרכזיות של מדיניות הפינוי של המדינה הן ההריסות אשר מתבצעות על ידי בעלי המבנים עצמם. אמצעי ההטרדה השונים אשר רשויות האכיפה מפעילות נגד התושבים הבדואים, מביאות להחלטה, בין ברמה האישית ובין ברמה הקולקטיבית, להרוס באופן עצמאי את המבנים. בעלי מבנים מחליטים

---

²⁵ ראה 21 לעיל

²⁶ הנשים הערביות בנגב במהלך משבר הקורונה: רווחה ותעסוקה (2020).

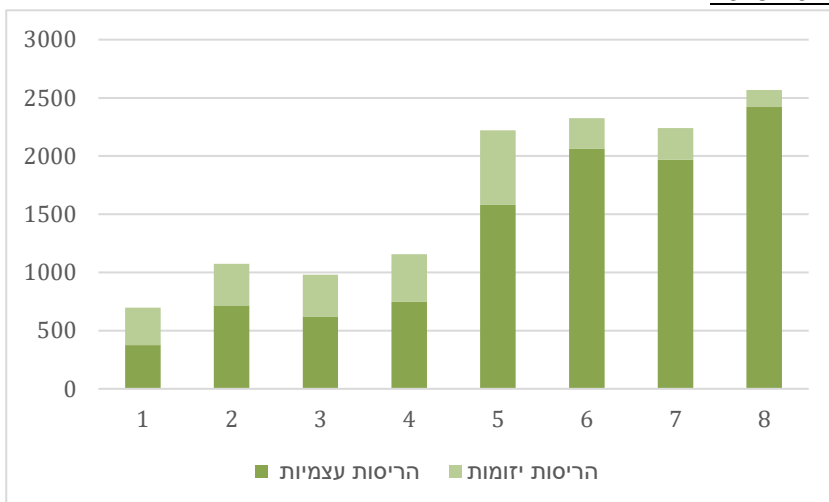
²⁷ שם

²⁸ סוליימן, א. (2020). השפעת משבר הקורונה על שוק התעסוקה של הערבים בישראל: מגמות עכשוויות והמלצות לעתיד. נלקח מ <https://tinyurl.com/4m9bwrr3>. (עברית).

לעשות זאת על מנת למנוע טראומה, להציל חפצים אישיים וחומרי בנייה, ולחסוך קנסות אשר יוטלו עליהם במידה וההריסה תתבצע על ידי המדינה.

מנהלת דרום מסוגת את ההריסות ביישובי הבדואים בנגב ל 'הריסות יזומות', 'הריסות עצמיות' ו'הריסות תוך כדי הליך'²⁹. ההבדל בין הסוגים השונים מתייחסים למסגרת החוקית או הגוף שיזם את ההריסה³⁰.

גרף 3 - הריסות עצמיות (כולל הריסות תוך כדי הליך) בניגוד להריסות יזומות, 2013-2020

מקור: מנהלת דרום לתיאום אכיפת דיני מקרקעין. סיכום שנת העבודה, 2020

²⁹ ראה 18

³⁰ הפורום לזו קיום בנגב (2020). על אי שיוויון והריסות בתים ומיבנים ביישובים הבדואים בנגב. יולי 2020 עמוד 19. נלקח מ- <https://www.dukium.org/wp-content/uploads/2020/07/HDR-2020-Data-on-2019-Eng-3.pdf>

גרף 3 מראה, שמספר ההריסות העצמיות גדל בשנת 2020, והיווה 94% מסך המבנים שנהרסו. נתון משמעותי נוסף הוא העלייה הדרמטית של 210% בשעור המבנים שנהרסו על ידי בעליהם עוד טרם שהוצא צו הריסה. במחצית השנייה של שנת 2020, 628 מבנים נהרסו לעומת המחצית השנייה של 2019.³¹ על פי הדו"ח השנתי של מנהלת דרום, ההריסות נעצרו בחודשים אפריל ומאי 2020.³² אולם, הפורום לזו קיום תיעד מקרים של הריסות מבנים גם בחודשים אלה.³³ בשנת 2020 בוצעו 984 'הריסות תוך כדי הליך', עלייה של 25% לעומת 2019. מספרים אלה משקפים את ההשפעה של היחסים הבלתי שוויוניים בין הרשויות לבין האזרחים הבדואים של הנגב. הלחצים מצד הרשויות מביאים את התושבים הבדואים להרוס את בתיהם במו ידיהם על מנת להימנע מהליכים משפטיים ונאלצים "לזוטר" על אדמותיהם ההיסטוריות ולעבור לעיירות עירוניות.

תוך 8 שנים בלבד מספר ההריסות העצמיות הגיע ל- 10,490 מתוך כלל ההריסות שהגיע ל- 13,265 הריסות.³⁴ מגמה זו מעידה על הפחד הגובר מהרשויות שאמצעי הענישה שלהן מאיימים על היכולת של התושבים לספק בית בטוח למשפחה שלהם וחיים של כבוד.

בשנת 2020 מספר ההריסות העצמיות הסתכם ב- 2,421, המהווים 94% מסך המבנים שנהרסו. רק 147 מבנים נהרסו על ידי המדינה בשנה זו.³⁵

---

³¹ ראה 18

שם ³²

ראה 24 ³³

³⁴ החומר מבוסס על נתונים שסופקו בידי מינהלת הדרום בעקבות בקשה של הפורום לזו קיום בנגב במסגרת החוק לחופש המידע.

שם ³⁵

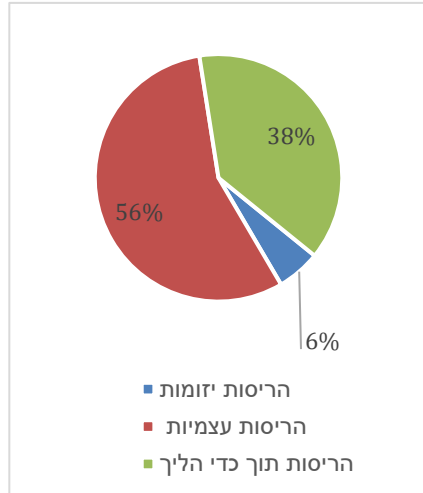
איור 4 - אחוז ההריסות העצמיות, הריסות יזומות והריסות תוך כדי הליך, 2020

בשנת 2020 מספר ההריסות היזומות היה 147, שהם 6% מסך ההריסות.

שעור ההריסות העצמיות, הריסות שבוצעו על ידי בעלי המבנים, עמד על 56%, או 1,437 מבנים. בשנת 2020 שיעור ההריסות תוך כדי הליך עלה מ 33% בשנת 2019 ל- 38% בשנת 2020. 984 מבנים נהרסו על ידי בעליהם לפני שהוצא צו הריסה, עלייה של 8% בשנה אחת³⁶.

נתונים אלה מצביעים על הגברה של הלחץ אשר המדינה מפעילה על התושבים: הנוכחות הקבועה של גורמי האכיפה בשטח בשגרה ובזמן ההריסות, הוצאת צווי הריסה, איומים בהטלת קנסות, שימוש ברחפנים

לצילומי אוויר ומעקב³⁷. אמצעים אלה בנוסף לביקורים החוזרים של נציגי רשות הבדואים, מיועדים להפעיל לחץ קבוע ומתמשך על האזרחים הבדואים לעבור מהכפרים הבלתי מוכרים לעיירות ולכפרים שכבר הוכרו על ידי המדינה.

מקור: מנהלת דרום לתיאום אכיפת דיני מקרקעין. סיכום שנת העבודה, 2020

³⁶ ראה 20

³⁷ ראה 31 עמוד 16

המסגרת החוקית להריסות בנגב

בשנים האחרונות מדינת ישראל מקדמת שינויים בחוקי התכנון והבנייה להגבלת הבנייה ביישובים הערביים. עד היום לרבים מן היישובים הערביים אין תכניות מיתאר מעודכנות אשר מתאימות עצמן לקצב גידול האוכלוסייה בכפרים המוכרים, הלא מוכרים ובעיירות³⁸. הבעיה האמיתית היא לא בנייה בלתי מוסדרת אלא היעדר תכנון ליישובים אלה.

לאחרונה, חוק קמיניץ הידוע גם בשם של תיקון 116 של חוק התכנון והבנייה הביא עמו מדיניות רגולציה³⁹. הכנסת אישרה את החוק שנכנס לתוקף באוקטובר 2017. התיקון מאפשר אכיפה רבה יותר במקרים של עבירות על החוק והטלת סנקציות כלכליות ובכך קיצור תהליכי האכיפה וחסכון בצורך בהליך משפטי⁴⁰. בד בבד הסמכויות של גופי האכיפה, ובראשם היחידה הלאומית לאכיפת חוקי התכנון והבנייה, הורחבו מאד וניתן להם שיקול דעת נרחב⁴¹.

בנוסף, הוצעו עונשים חמורים משמעותית בהרבה על עבירות תכנון ובנייה, כולל קנסות גבוהים יותר וזמני מאסר ארוכים יותר. בניסיון להגביר את מאמצי האכיפה, הורחבו גבולות האשמה בעבירות תכנון ובנייה כך שיכללו אנשים שאין להם בהכרח היכולת להשפיע או למנוע בנייה בלתי חוקית כמו בעלי עסקים שמוכרים ציוד בנייה בכפרים הבלתי מוכרים וקבלני בניין⁴². הפיכת אנשים כאלה למשתפי פעולה עם עבירות היא עליית מדרגה חמורה שעשויה להוביל להפיכת אנשים תמימים לעבריינים באופן ניכר⁴³.

יחד עם תיקון חוק התכנון והבנייה אימצו הרשויות תקנות אשר מטרתן להפעיל גזרות כלכליות ומנהליות חמורות יותר. ביוני 2018, שרת המשפטים לשעבר איילת שקד אישרה קנסות אדמיניסטרטיביים חדשים לעוברים על החוק. ההחלטה להטיל קנסות נתונה בידי גוף מינהלי תוך ביטול הפיקוח השיפוטי. הקנסות

---

³⁸ נאצר, ק' (2021). מדוע הערבים באמת רוצים לבטל את חוק קמיניץ? מקור: <https://tinyurl.com/38rr3fef>

³⁹ חוק תכנון ובנייה (תיקון מס' 116), 2017: <https://tinyurl.com/y7evr4ow>

⁴⁰ האגודה לזכויות האזרח בישראל. חוק קמיניץ (חוק התכנון והבנייה, תיקון 109), נייר עמדה, 2017:

<https://tinyurl.com/y88zumnu>

⁴¹ שם

⁴² שם

⁴³ ראה 35

המוגדלים כפי שמופיעים בתקנות החדשות הינם חסרי תקדים ודרקוניים ויכולים להגיע לסכום חד פעמי של 300,000 שקל או קנס יומי של עד 1500 שקלים לתקופה בלתי מוגבלת במקרה של עבירה מתמשכת⁴⁴. קנסות אלה יכולים להביא משפחות בדואיות לעוני מחפיר ולהפך באופן חמור את זכותם לחיים בכבוד.

בנובמבר 2020, משרד המשפטים הוציא הודעה לציבור בנושא חוק קמיניץ⁴⁵ ולפיה מתקיימת השהייה של אכיפת חוקי התכנון והבנייה. אולם, ברור שזוהי רק הקלה באכיפת חוק קמיניץ ולא השהייתו. ההשהיה לכאורה מתייחסת רק למגורים שהיו מאוכלסים לפני ה 1 לינואר 2018 ובתנאי שעל הנכס היו רק קנסות מנהליים ולא כל הליכי אכיפה. במציאות, רוב המבנים המצויים בהליכי הריסה לא עומדים בתנאים אלה. חוק קמיניץ לא מכיר בזכות לדיור הולם והזכות להגדרה עצמית כפי שמוגדר באמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות (ICCPR) ובאמנה הבינלאומית על זכויות אדם כלכליות חברתיות ותרבותיות (ICESCR)⁴⁶.

במו"מ להקמת הממשלה האחרונה (2021)⁴⁷ דרשו המפלגות הערביות הקפאה של חוק קמיניץ כתנאי להצטרפותן לקואליציה. ההסכם הקואליציוני שנחתם עם מנסור עבאס בשמה של מפלגת רע"ם ביוני 2021, מדבר על הקפאת חוק קמיניץ עד סוף שנת 2024, וההריסה של מבנים "בלתי חוקיים" בנגב תוקפא ל 9 חודשים עד אשר תגובש מדיניות בנושא⁴⁸.

התופעה של בנייה ביישובים הערבים ללא אישורים אינה מתחוללת בחלל ריק. יש להבין אותה על רקע של שנים רבות של מצוקה הנובעת ממדיניות התכנון והבנייה של המדינה המבטאת אפלייה מתמשכת של האוכלוסייה הערבית בישראל והכישלון המתמיד של הרשויות לספק תכנון הולם. בתנאים הקיימים האזרחים

---

⁴⁴ משרד המשפטים, תקנות עבירות מנהליות (קנסות מנהליים - תכנון ובנייה, 2018 (בעברית):

<https://tinyurl.com/yakjuhwb>

⁴⁵ ליס, י, 2020. משרד המשפטים הודיע על הקפאת האכיפה על עבירות בנייה ביישובים הערביים (בעברית)

<https://tinyurl.com/y68srkfg>

⁴⁶ האמנה הבינלאומית על זכויות אדם כלכליות חברתיות ותרבותיות (ICESCR). נלקח מ

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>

האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות. נלקח מ

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

⁴⁷ הסכם קואליציוני להקמת ממשלת אחדות (2021). נלקח מ

https://www.haaretz.co.il/embeds/pdf_upload/2021/20210611-181727.pdf

⁴⁸ שם

הערביים בנגב בונים בלית ברירה, בני אדם חייבים לספק קורת גג לעצמם ולבני ביתם אם המדינה ורשויות התכנון לא נותנים פתרון. חוק קמיניץ מתעלם באופן מוחלט מהמצב הקיים ומעכב הגעה לפתרונות תכנון ודיור⁴⁹. בלתי אפשרי לפתור את המשבר בצורה של ענישה מבלי להביא לפתרון מלא וצודק למצוקת התכנון. במקום לנקוט באכיפה וענישה, על הרשויות למלא את חובתם המשפטית וליצור מסגרת תכנון מתאימה שתאפשר בנייה המתאימה לצרכי הדיור של האוכלוסייה.

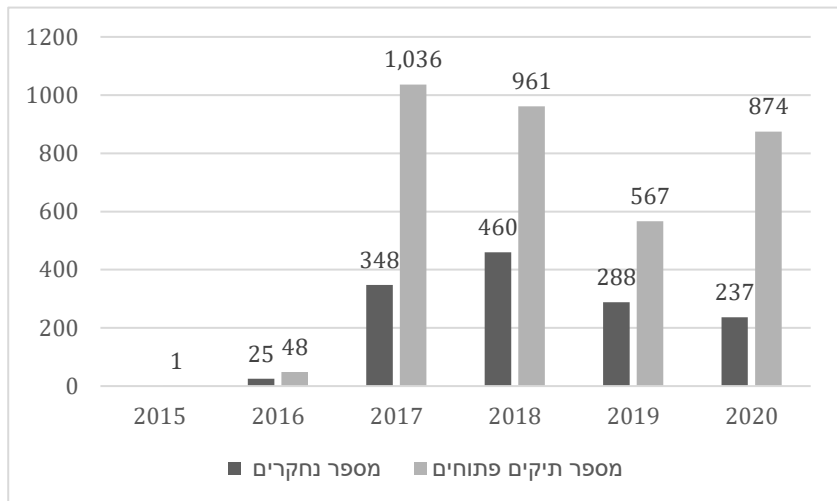
---

⁴⁹ האגודה לזכויות האזרח בישראל. לבטל את חוק קמיניץ שמהדק את האכיפה על עבירות בנייה (2019). מ . <https://tinyurl.com/6cus2y3u>

אמצעי ענישה למימוש עקירה כפויה

מדינת ישראל מנצלת את מנגנוני הענישה כדי לממש את מטרתה לריכוז האוכלוסיה הבדואית בנגב תוך עקירה כפויה של האזרחים והעברתם לעיירות מוכות עוני. המפגש בין גופי האכיפה של המדינה והאוכלוסייה הבדואית מלווה יותר ויותר במעצרים ובחקירות משטרה.

גרף 5 - תיקי חקירה ומספר נחקרים מעורבים בשנים 2015-2020

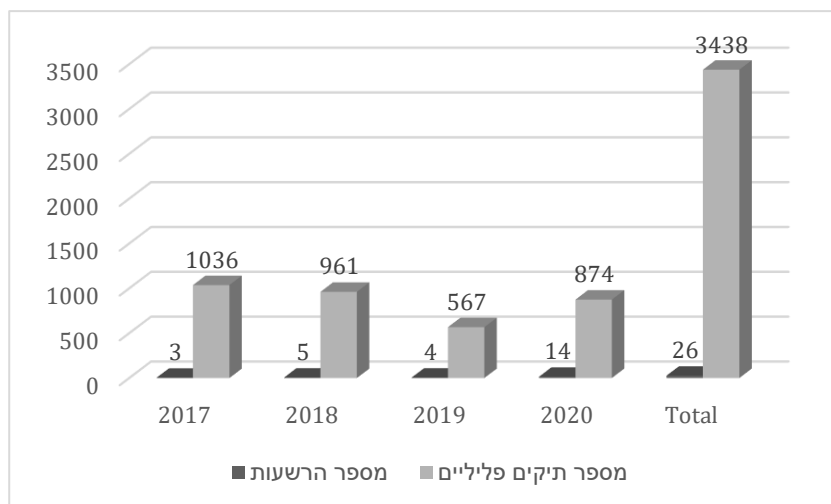

מקור: האינפורמציה ניתנה על ידי משטרת ישראל לבקשת הפורום לזו קיום בהסתמך על חוק חופש המידע, 2021

כפי שמוצג בגרף 5, על פי משטרת ישראל, בין השנים 2015-2020, נחקרו בנגב בחקירה פלילית 1,358 אזרחים בדואים. למרות שמספר זה מייצג ירידה של 20% לעומת 2019, ישנה עלייה במספר התיקים שנפתחו והאנשים שנחקרו בין השנים 2015-2020. רק בין 2016 ו 2017 הייתה עלייה של 93% של אנשים שהיו נתונים לחקירה. בשנת 2017 נפתחו 1,063 תיקים, מספר משמעותי לעומת השנה הקודמת. אירוע אחד שיכול להסביר את העלייה במספר התיקים הוא האירוע

האליים באָם אַל-חִרְאָן⁵⁰ כאשר מאות שוטרים חמושים נכנסו לכפר הבלתי מוכר במטרה להרוס ששה מבנים. בזמן פשיטת המשטרה, אחד התושבים, יעקוב אבו אל קיאן נורה ונהרג על ידי כוחות המשטרה שפעלו בכפר באותו לילה⁵¹. באירוע של אָם אַל-חִרְאָן, האשיים ראש הממשלה לשעבר, בנימין נתניהו, את אבו אל קיאן בפעיל טרור, ויצר תקדים לגבי גישת הענישה של המדינה כלפי סכסוך הקרקע עם תושבי הנגב הבודואים. הפעלת ואכיפת חוק קמיניץ⁵² מאוחר יותר, הצדיקה את עמדת המדינה כלפי האוכלוסייה הבודואית ומאבקה.

גרף 7 - תיקי חקירה בהשוואה להרשעות בשנה בין השנים 2017-2020

מקור: משטרת ישראל כתשובה לבקשה במסגרת חוק חופש המידע, 2021.

⁵⁰ לפרטים נוספים ראה: הפורום לזו קיום בנגב. על המפה - אָם אַל-חִרְאָן. <https://tinyurl.com/y2ytk29a>.

⁵¹ בריינר, ג. (24.02.2020), תחקיר מצביע כיצד משטרת ישראל ירתה במורה בדואי חף מפשע ונתנה לו למות,

הארץ. <https://tinyurl.com/ydbsuwjr>.

⁵² ראה הערה 38

פתיחת תיקי חקירה היא אמצעי שבו עושות רשויות האכיפה שימוש כדי לאיים על האזרחים הבדואים בנגב.

על פי הנתונים של גרף 7, לאורך כל השנים, ישנו הבדל משמעותי בין תיקי חקירה שנפתחו בשנים 2017-2020 שעמד על 3,438 ומספר ההרשעות שעמד על 26, כלומר: ההרשעות מהוות 0.7% בלבד מהתיקים שנפתחו. ההסבר לכך יכול להיות שחקירות ההפחדה האלה מטרתן להרחיב את מספר הפינייים מרצון ולא דווקא להוביל להרשעות. יחד עם זאת ראוי לציין כי שיעור ההרשעות בשנת 2020 עלה ב-250% לעומת שנת 2019. ומספר התיקים הפליליים עלה ב-54%.

הליכים משפטיים אלה משקפים את הקרימינליזציה של האזרחים הבדואים החיים על אדמותיהם. זהו המשך לתהליכי העקירה הכפויה והעיור אשר מדינת ישראל מפעילה בנגב מאז שנות החמישים והשישים בהתאמה.

השפעת ההריסות על התפתחות ילדים

ההריסות המתמשכות יש תוצאות הרסניות אשר גורמות לטראומות קשות אצל ילדים. להריסות השפעות מזיקות על בריאותם הנפשית של עשרות אלפי ילדים בדואים המתגוררים בכפרים הבלתי מוכרים בנגב שקיבלו צווי הריסה לבתיהם ללא מועד לביצוע. חוסר הוודאות גורם לחרדת עקירה ותחושה של חוסר ביטחון⁵³.

אחת התוצאות של ההריסות בנגב היא השפעות פסיכולוגיות טראומטיות על ילדים ונוער. מחקר שנעשה על ידי רילוואן באבאגיד (2016) במסצ'וסטס מראה שפינייים יוצרים השפעות שליליות על הבריאות הנפשית והפיזית של אלה שנכפה עליהם לעבור⁵⁴. ישנן תוצאות רבות לעקירה כגון, התמוטטות נפשית, פוסט טראומה, חרדה ודיכאון, המשפיעים על המפונים גם על ילדיהם⁵⁵. מעבר לטראומה

---

⁵³ וואט, פ. (2018). "הכאב הזה של עוברים, עוברים, עוברים": פינייים, עקירה וגירוש בלונדון. L'Annee

sociologique, 68(1), 67-100.

⁵⁴ Babajide, R., Blum, E., Maniates, H., & Scher, M. (2016). Effects of eviction on individuals and communities in Middlesex County. The Middlesex County Coalition on Housing and Homelessness.

⁵⁵ Vols, M., Belloir, A., Hoffmann, S. M., & Zuidema, A. (2019). Common trends in eviction research: A systematic literature review. Houses, Homes and the Law, The Hague: Eleven Publishing.

הקולקטיבית, הריסות הבתים בנגב מפירות את הזכויות של אלפי ילדים לחוזה ולהתפתחות בריאה ובכך מפירות מספר סעיפים באמנה הבינלאומית של זכויות הילד⁵⁶.

כפי שאיימי פיליפס מציינת (2019), ילדים שפוננו והם חסרי בית, נשארים ללא גישה לסניטציה בסיסית שהתוצאה שלה היא בידוד חברתי בבית הספר כשהם נהיים מודעים להיגיינה וההופעה שלהם. ילדים אלה הופכים פגיעים יותר להתנסויות מזיקות, כולל שימוש בסמים ופגיעות מיניות⁵⁷. לא זו בלבד שפינוי מונע גישה לחינוך והשכלה, אלא הוא גורם להעלאת חרדה ומחסור בשינה. הדבר יוצר אי שקט ועייפות פיזית שגורמת לילדים חוסר ריכוז בזמן השיעורים וקושי להשלים את הלימודים ברמה טובה⁵⁸. במילים פשוטות, "דיור הוא המרשם לבריאות טובה"⁵⁹.

הפורום לדו קיום בנגב הצליח להעריך, על סמך אינפורמציה מחמש השנים האחרונות שהתקבלה בעקבות בקשות על פי החוק לחופש המידע, כי אלפי ילדים בנגב נפגעים מהריסות הבתים. אין ספק שילדים אלה עוברים התנסויות טראומטיות אשר פוגעים ביכולות החברתיות והרגשיות שלהם.

בגלל מגיפת הקורונה, אחת מההוראות הראשונות של הממשלה הייתה סגר ולמידה מרחוק במערכת החינוך⁶⁰. לאלפי ילדים שבתייהם נהרסו על ידי המדינה בזמן המגיפה, הוראה זו הזיקה מאד ללמידה ולהתפתחות הילדים. המדינה, למרות ההוראה שלה, כלל לא הציעה לילדים בכפרים הבלתי מוכרים אופציות הולמות על מנת להגן על זכויותיהם לדיור הולם, ביטחון וחינוך.

משפחות שפוננו, בייאושן להבטיח לעצמן מגורים וקורת גג, הרבה פעמים מוכנות לקבל תנאי חיים מתחת לסטנדרט ובכך יכולות לגרום לבעיות בריאות

---

56 Unicef. (1989). Convention on the Rights of the Child.

57 איימי פיליפס, מחסור בית והשפעתו על ילדים, האגודה לבריאות הנפשית של ילדים ומתבגרים (2019)

58 ראה סעיף 55

59 בובל-אמאן. א. (2018), המשבר הסמוי מהעין של פינוי (בלוג), נלקח מ

<https://www.bu.edu/sph/news/articles/2018/the-hidden-health-crisis-of-eviction>

60 קדרו-עובדיה, ס. (2020). הלימוד מרחוק בישראל מבין מורים והורים. מתוך

<https://tinyurl.com/973s8jmy>

משמעותיות⁶¹, או להביא אותן למקומות מסוכנים עם ביטחון מועט לילדיהם⁶². על פי נורה גוטליב ופאלולה פדר-בוביד (2014), לעתים קרובות משפחות עוברות לגור עם קרובי משפחה בתנאים של צפיפות ותנאי לחץ מה שיוצר קונפליקטים ואלימות המופנים בעיקר כלפי נשים וילדים⁶³. הטראומה החוזרת ונשנית שילדים חווים באה לידי ביטוי בפחד מתמיד אשר משפיע על החלטות בחיי המשפחה כמו, מתי לעזוב את הבית, כמה אוכל לקנות ואם להשקיע בבית ובאיכות החיים⁶⁴.

הטראומה של פינוי והשלכותיו יש להם השפעות משמעותיות על בריאותן של האמהות. אירועים הקשורים לעוני כמו במקרים של פינוי כפוי יכולים להקטין את היכולת של אמהות לתת הורות תומכת ולהגדיל את הנטייה של האם להעניש ולפעול באופן בלתי יציב. גוטליב ופדר-בוביס (2014) מציינים כי הדאגה העיקרית של הרבה מהנשים הבדואיות במקרים של הריסות בתים היא להשפעות הפיזיות והנפשיות של ההריסות על ילדיהן. יתרה מזאת, כמה מהנשים מתארות את ההשפעות של הריסות הבתים עליהן דרך הסבל של ילדיהן. הלחץ המתמשך הזה מציב את הנשים בבעיה כפולה - הדאגה לרווחת ילדיהן תוך שהן חוות אי אמון במדינה ובחברה ושחיקה של תחושת השייכות והאזרחות. אין בכך כדי לומר שהגברים לא חשים את ההשפעה הנפשית של ההריסות, או שאינם דואגים לילדיהם, אבל בגלל המיגדר והתפקידים החברתיים, להשפעה על הנשים ביטויים מיוחדים שיש להכיר בהם.

עקירה כפויה מכל סוג שהוא עלולה לשבש את הבריאות הנפשית והפיזית ואת רווחתם של ילדים ואמותיהם. על פי מחקרו של מתיו דזמונד (2015), אמהות שפונו מבתיהן חוות שיעור גבוה יותר של דיכאון המתבטא גם שנים אחרי הפינוי הכפוי. הדבר מצביע על כך שלפינוי יש השלכות ארוכות טווח על האושר של אמהות ואיכות החיים שלהן מה שמוביל כאמור לעתים קרובות לדיכאון. השלכות אלה יכולות להשפיע על מערכת היחסים שלהן עם משפחותיהן ושכניהן. הדבר יכול

---

⁶¹ דזמונד, מ. & קימברו, ר.ט. (2015). הנשורת של הפינוי: דיוור, מצוקה ובריאות. כוחות חברתיים, 94 (1), 295-324

⁶² מגיפת הפינוי: מתיו דזמונד. (2018). נשלף 15.6.2021 מתוך <https://www.youtube.com/watch?v=7f9dqQBYjC>

⁶³ גוטליב, נ. ופדר-בוביס, פ. (2014) : להיות מחוסר בית: ההשפעות של הריסות בתים על רווחתן של נשים בכפרים הבלתי מוכרים בנגב. בריאות ומקום, 29. עמ' 146-153.

⁶⁴ שם

לגרום לנשים להפחית את מעורבותן האזרחית ורמת ההשתתפות בקהילה שמעכבת אותן מלחפש תעסוקה או מעורבות בהתפתחות ילדיהן⁶⁵. הלחץ ההורי המוגבר יכול להוביל להורות פחות טובה, פחות אפשרות לתת לילדים תמיכה רגשית וחברתית, וכן סביבת גידול יציבה ובטוחה כשהתוצאה יכולה להביא להידרדרות של הבריאות הנפשית של הילד⁶⁶. חשוב לציין, כי אם במשקי בית שפונו יש שיעור גבוה משמעותית של מצוקה חומרית שנים לאחר שהם פונו, הדבר מצביע על כך שיייתכן שהפינוי כשלעצמו הוא הסיבה לעוני.

בהתבסס על הנאמר לעיל, ניתן לסכם שאם 1,000 ילדים לשנה מפונים בכוח על ידי המדינה ממקום הולדתם, המדינה תורמת באופן פעיל לא רק לטראומה הפרטית שלהם אלא גם להרחבה והעמקה של מעגל העוני. במקום לטפל בבעיות הקשורות לעוני הנגרמות מטראומה נפשית על ידי מתן שירותים פסיכולוגיים וסוציאליים וכן משאבים חומריים לרווחה ובטחון, המדינה ממשיכה להזניח את הסטטוס הפגיע של ה"עני" ולהפוך אותו לעברייני.

מסקנות

הריסות המבוצעות על ידי רשויות המדינה והרחבת אמצעי הענישה המשפטיים כמו חוק קמיניץ, מעכבים את המאבק של הבדואים בנושא הקרקעות, מדרדרים אותם לרמה עמוקה יותר של עוני, שוללים את זכויות האדם והאזרח שלהם וכן את צרכי הדיור שכל אזרח זכאי להם על מנת שיוכל לחיות חיים בכבוד. עד כמה שצעדי מדיניות כאלה נוראיים, הדבר אף ראוי לגינוי יתר כאשר הם מבוצעים בזמן של מגפה גלובלית.

מדינת ישראל משתמשת בכל האמצעים העומדים לרשותה כדי לרכז את האוכלוסייה הבדואית בעיירות צפופות, בניגוד לרצונם של מרבית התושבים, וזאת במקום לנהל משא ומתן בתום לב על מנת לפתור את נושא בעלות על הקרקע של הבדואים ויישובם. חברי הקהילה הבדואית בנגב הם אזרחי המדינה, אך המדינה ממשיכה להתעקש להתייחס אליהם כאל אויבים ולא כאל אזרחים שווים זכויות.

---

⁶⁵ ראה הערה 62

⁶⁶ ליסה ברג, 'ילדים מפונים והשמה במשמורת מחוץ לבית: מחקר עוקבה', PMC 2018, עמ' 8

במקום לשמור על זכויות הבדואים בנגב לחיות בכבוד ובדיור נאות, רשויות המדינה פועלות באופן שיטתי להרוס את בתיהם ולכפות עליהם לעבור מאדמות אבותיהם, כל זאת בניגוד לאמנות הבינלאומיות. למדיניות הריסות הבתים המופעלת בכפרים הבדואים בנגב יש תוצאות הרסניות, כולל התפוררות המבנה החברתי של הקהילה ויצירת חוסר אמון ופחד כלפי המדינה ומוסדותיה. העובדה שהמספר הגדול ביותר של הריסות התבצע בזמן מגפה גלובלית, משקפת את דבקותה של מדינת ישראל במדיניות האפליה שלה והתעלמותה מהמיעוט הילידי הבדואי.

כפי שדו"ח זה פירט, השנה שעברה היוותה שיא בביצוע מדיניות ההריסות של המדינה בנגב. בשנת 2020 נהרסו 2,568 מבנים בכפרים הבדואים כשההערכה היא ש 1,376 מתוכם היו מבני מגורים, עלייה של 21% בהריסת מבני מגורים לעומת 2019. מדאיגה עוד יותר היא המגמה הגוברת של הריסות עצמיות שהסתכמו ב 94% מסך כל ההריסות בשנה זו. לחצים אלה יוצרים אווירה מוחשית של הפחדה בקרב הקהילה הבדואית, ובאופן קפקאי, על מנת להימנע מאלימות וטראומה נוספת, התושבים בוחרים להרוס את בתיהם והמבנים שלהם בעצמם.

המדיניות של הריסת בתים ומבנים היא אלימה וכוחנית ושוחקת את האמון בין האזרחים והמדינה. הדבר נכון במיוחד כאשר המדינה מסרבת או לא יכולה להציע פתרונות חלופיים והולמים לאזרחים המתגוררים בכפרים הבלתי מוכרים. על המדינה לציית למוסדות הבינלאומיים לזכויות אדם ולהתחיל לבנות צעדי אמון עם הקהילה הבדואית שיאפשרו פתרון המכבד את אורח חייהם ושיאפיותיהם ובאופן שיתאים לתכניות המדינה. הזכות לדיור צריכה להיות המרכיב העיקרי במענה למגיפה ואמצעי ההתאוששות ממנה. הדבר מצריך הקצאת משאבים גדולים ונאותים על מנת ליישם את הזכות לדיור נאות לכל.

צעדי הבראה בזמן מגפה גלובלית חייבים להיות עבור כולם ואסור להם להותיר אף אחד מאחור. אמצעים מיוחדים צריכים להינקט על מנת להבטיח שהישובים הבדואים בנגב, שלאורך שנים היו מופלים ומודרים באופן שיטתי, יפיקו תועלת מכל אותם צעדי ההבראה.

נשים בדואיות מהנגב המעונינות בכך צריכות להיות מטופלות על ידי עובדים סוציאליים ואנשי בריאות הנפש על מנת לתת להן תמיכה לתוצאות הכמעט בלתי הפיכות הנגרמות מהריסת בתיהן ומושפעות על ההתפתחות ובריאות הנפש של הילדים. על מנת לגשת בצורה הולמת לבעית הדיור בקרב האוכלוסייה הבדואית

בנגב, על המדינה לשנות את מדיניותה ולהכיר בכך שפינוי כפוי, הריסות והחלטות שמדירות אוכלוסיות ספציפיות, רק מחמירים את הבעיה הלאומית של הדיור בישראל. יתר על כן, המדינה חייבת להתמודד עם סכסוך הקרקעות באופן מקיף על ידי כך שתכיר בכל הכפרים הבדואים ותספק להם תשתיות ושירותים בסיסיים כמו לשאר האזרחים. היעדר גישה לשירותים מנציח את מעמדן הנחות של נשים בדואיות ותורם להמשך ההדרה שלהן. ללא מתקני דיור שיקלו על המגיפה והשלכותיה, הנשים הבדואיות והילדים נדונים לכשלון מבחינת חברתית וכלכלית. למרות היקף התופעה של ההריסות, אין כל תמיכה לאנשי הקהילה בעת הריסת או בעקבותיה ואין התמחות של מחלקות הרווחה בתחום או התמקצעות בנושא. יש לערוך מחקרים נוספים בנוגע להשפעת הריסת בתים על נשים וילדים, על מנת שהמדינה תיתן את הפתרונות המתאימים ביותר לנפגעים. על המדינה לטפל בפגיעות רגשיות, כלכליות וחברתיות שההריסות מהוות לאזרחים הבדואים, במיוחד דרך ממסדים ממשלתיים.

רק על ידי תהליך דמוקרטי אמיתי שיכיל את כל המיעוטים בחיי המדינה, רק אז יוכלו גם היישובים הבדואים להימלט ממעגל העוני והפשע, ולהגיע למערכת חינוך טובה יותר להזדמנויות תעסוקה, ולחיים של ביטחון וכבוד.

منتدى التعايش السلمي في النقب من أجل المساواة المدنية
פורום דו קיום בנגב לשוויון אזרחי
Negev Coexistence Forum for Civil Equality

www.dukium.org

0507701119

info@dukium.org